

KINDLOVITS KÁLMÁN

Egy elfeledett nemzetiségi hetilap a 19. század második évtizedéből

A magyar sajtótörténet mind ez ideig nem szentelt jelentőségének megfelelő figyelmet a *Tydennik*nek, teljes nevén – egykorú ortográfiával – *Tydennik aneb Cýsařské Královské Národní Nowiny*nek, a 19. század második évtizedében a magyar honi szlovákok számára íródott, Juraj (Jiří) Palkovič irodalmári és lapszerkesztői tevékenységével összefonódott cseh nyelvű hetilapnak.¹ A lap olyan időszakban (1812–1818) jelent meg, amikor a napóleoni háborúk utolsó éveiben, az európai reakció megerősödését követően a Habsburg birodalom területén bármilyen szélesebb horizontra figyelő, elfogulatlan tájékoztatásra törekvő periodika szerkesztése bátor és kockázatos vállalkozás volt. A már korábban is érvényesülő lapkiadási

¹ A lapcím magyar fordítása: Hetilap vagy Császári Királyi Nemzeti Újság. – Palkovič előneve a szakirodalomban kizárólag a szlovák Juraj, de Palkovič maga a cseh változatot, Jiří-t használta. A lapot gót betűtípussal, egykorú cseh ortográfiával Pozsonyban, Weber Simon István nyomdájában nyomták. Megállapításunkat alátámasztja az a tény, hogy a magyar sajtótörténet tudományos alapozású enciklopédikus feldolgozása (*A magyar sajtó története*. Főszerkesztő SZABOLCSI Miklós. I. 1705–1848. Szerk. KÓKAY György. Bp. Akadémiai Kiadó. 1979.) – a kronologikus tárgyalás megfelelő helyén (Sajtónk a magyar jakobinus mozgalom bukása után 1795–1832) – meg sem említi a *Tydenniket*, amely a folyóiratok címmutatójában sem jelenik meg. Juraj Palkovič is kizárólag a *Presspurské Noviny* kapcsán, illetve a *Tatránka* szerkesztőjeként kerül szóba. A hiányt észleli SZIKLAY László a műről írott recenziójában (MKsz 1980. 192.) Uő: *A szlovák irodalom története* (Bp. 1962. Akadémiai kiadó. 885 l.) című monográfiájában behatóan foglalkozik Palkovič irodalomtörténeti jelentőségével (191–195.), de a *Tydennik*ről csak rövid jellemzést ad. Palkovič életútját, irodalmi-pedagógiai-szerkesztői tevékenységét, nyelvi szemléletét tudományos alapossgal elemzi VYVIALOVÁ, Mária *Juraj Palkovič 1769–1850* (Bratislava, 1968. Vyd. SAV. 409 l.) című monográfiájában. A cseh sajtótörténetek közül részletesebben foglalkozik a *Tydennikkel* KLIMEŠ, Vladimír: *Počátky českého a slovenského novinarství* (Praha, 1955. Orbis. 192 l.) című munkája. Szlovák áttekintő elemzés PIŠUT, Milan – ROSENBAUM, Karol – KOCHOL, Viktor: *Literatura narodné-obrodenia*. Bratislava, 1960. Vyd. SAV. 492 l. /Dejiny slovenskej literatury II./ A magyar történetek és sajtótörténetek közül rövidebben-hosszabban foglalkozik a *Tydennikkel* és Juraj Palkovičsal ARATÓ Endre: *A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája*. Bp. 1983. Akadémiai kiadó. 74–77. DEZSÉNYI Béla: *Az időszaki sajtó története a Dunatáj országaiban*. Bp. 1947. Gergely. 71 l. /Documenta Danubiana 2./ SZALATNAI Rezső: *A szlovák irodalom története*. Bp. 1964. Akadémiai Kiadó. 127 l. SZIKLAY László: *A magyarországi nem magyar nyelvű sajtó kezdetei*. = MKsz 1981. 25–26. VAJLOK Sándor: *Szlovákok és magyarok*. = Katolikus Szemle 1938. 535–543. VIGH Károly: *A tizenkilencedik század szlovák hírlaptörténete*. Bp. 1945. Atheneum. 76.

korlátozások miatt a 18–19. század fordulóján Magyarországon az időszaki lapkiadás mélypontot ért el. 1805-ben az ország területén csak négy (három német és egy latin nyelvű) lapot adtak ki, a Kultsár István szerkesztette *Hazai Tudósítások* megjelenése is csak 1806 júliusára datálható. A hazai szlovákság olvasási igényeit kielégítő – cseh nyelvű – lapok sorában a *Tydennik* időrendben – a *Presspurské Noviny* (1783) és a *Staré Noviny Literneho Umeni* (1786) után – már a harmadik volt.

A *Tydennik* 1812 júliusa és 1818 júniusa között Pozsonyban, a korabeli viszonyokhoz képest figyelemreméltó rendszerességgel, hetente jelent meg. Zsurnalisztikai profilját jól jellemzi az a megállapítás, hogy a lap „teljes mértékben a modern újságírási kívánalmaknak akart megfelelni: fürge és éber hírszolgálat mellett mindvégig olvasói szükségletét, műveltségének fokozását tartotta szem előtt. Ezért tudott többet adni, mint a hírek egyszerű foglalatát, olvasóival közvetlen kapcsolatot teremtett.² A beköszöntő számban adott program részletesen szól Palkovič szerkesztési elveiről és népnevelői célkitűzéseiről, amelyeket ez a fáradhatatlan, lelkes polihisztor a lap megindítását megelőző évtized alkotó irodalmári és oktatói tevékenysége során érlelt ki.

A szlovák evangélikus szegényparaszti családban Rimabányán (Rimavska Bana) 1769. február 27-én született Juraj Palkovič alapfokú ismereteit szülőfalujában, majd a magyar többségű Osgyán és a német ajkú Dobsina iskoláiban szerezte meg. 1786–1790 között a nagyhírű, a Ratio Educationis szellemében, tudós tanárok vezetésével működő soproni evangélikus líceumban tanult, filozófiából, történelemből, fizikából, matematikából, teológiából és keleti nyelvekből vizsgázott. 1792–1794 között több magyarországi diáktársával együtt a jénai egyetemen folytatott filozófiai, teológiai és nyelvi tanulmányokat. Hazatérve két évig a losonci gimnáziumban tanított, majd négy éven át főúri családok gyermekei mellett házitánítói minőségben a Pest megyei Acsán, Vácon és a Zala megyei Sümeg-Rendeken működött. Eközben módjában volt Ausztriában, Dél-Németországban és Franciaországban tanulmányutakat is tenni. Ebből az időből származik barátsága két tekintélyes irodalmár személyiséggel, Kis Jánossal, a későbbi evangélikus szuperintendenssel és Bohuslav Tabliccal, a szlovák irodalom történetének első teoretikusával, a neves költővel, műfordítóval, irodalomtörténésszel. Ez utóbbival, Ján Ribay, korának ismert nyelvtudósa és szótárszerkesztője ösztönzésére javaslatot dolgozott ki a „cseh–szlovák” nyelv és irodalom oktatásának a szlovákok lakta városok, elsősorban Pozsony iskoláiban való bevezetésére. Ennek eredményeképpen, irodalmári tevékenységére is tekintettel (1801-ben adta ki *Muza za slovenskch hor* – A szlovák hegyek múzsája – című versgyűjteményét), 1803-ban kinevezést kapott a pozsonyi evangélikus gimnázium (amely 1811-től a líceum nevet viselte) akkor felállított szlovák nyelvi tanszékére. Ennek professzoraként 43 éven át a fiatalok több nemzedékét nevelte korszerű műveltségre, racionalista humanizmusra és – bár konzervatív szemléletben – a szlovákok nyelvi, irodalmi és nemzeti kultúrájának értékelésére.

² SZIKLAY L.: i. m. 193.

De éppen ennek a konzervativizmusnak következménye volt, hogy Palkovič személyiségének, irodalmi oeuvrejének, lapszerkesztői tevékenységének megítélésénél már kortársai is fenntartásokkal éltek, és idővel a szlovák nemzeti érzés felkelése körüli kétségtelen érdemei is homályba kerültek. Ennek fő oka az volt, hogy a 18–19. század fordulóján több kiváló szlovák értelmiséggel együtt még az ún. „bibliai” cseh irodalmi nyelv bázisán kívánt a szlovákok számára irodalmi nyelvet kifejleszteni. A 19. század első két évtizedében, tehát a *Tydennik* szerkesztése időszakában is, a szlovák irodalmi nyelv problémája még cseppfolyós állapotban volt. A nyugat-szlovák népnyelvre alapító első összefüggő koncepció, Anton Bernolák hatkötetes nagyszótára is csak szerzője halála után, 1825–27-ben jelent meg. Jellemző, hogy Palkovič katedróját a „cseh–szlovák” nyelv és irodalom műhelyének nevezte. Ezt a kifejezést azonban nem egy egységes cseh–szlovák népiség propagálásának szándékával használta – ez a fogalom csak a század második felében merült fel –, hanem azzal csak azt akarta hangsúlyozni, hogy az általa használt bibličina az élő cseh nyelv fejlődésétől független szlovák kategória, a szlovák nyelv fejlesztésének bázisa. Amint az említett verseskötete előszavában írta, tudatosan keverte a bibličinába a szlovák szavakat, mivel nem cseheknek, hanem szlovákoknak ír. Ezért is tiltakozik az abban az időben lezajló Jungmann-féle cseh nyelvújítás eredményeinek átvétele ellen. Két évtizedig dolgozott cseh–német–latin nagyszótárán, de ennek 1820-ban történt megjelenésével a cseh–szlovák nyelvfejlesztési irányzat véget is ért, mert erre az időre a szlovák értelmiség körében már meghatározó irányzattá vált a beszélt szlovák nyelven alapuló irodalom művelése. Palkovič azonban elvhu egyéniség volt, aki későbbi irodalmi tevékenysége és második folyóirata, a *Tatranka* szerkesztése során is kitartott a cseh nyelvi bázis használata mellett, még olyan időszakban is, amikor a szlovák irodalmi nyelv körüli harc már végleg eldőlt. Ezt a magatartását viszont az élő szlovák nyelv kiművelésére törekvő fiatalabb irodalmárok maradiságnak minősítették, Palkovič írói és szerkesztői tevékenységét leértékelték, sőt – átmenetileg a 18. századi eszmék konzerválására irányuló törekvésnek minősítve – egész fellépésének retrográd jelleget tulajdonítottak. Tanítványai, a szlovák romantika újabb nemzedéke, már tőle függetlenül munkálkodott a háta mögött megalakított Literárna jednota nevű irodalmi társaságban. Palkovičnak a szlovák irodalom kibontakozását segítő szerepét jószerével csak egy negyed százada állította helyes megvilágításba egy, a nyelvújítói szemléletét és teljes életművét elemző tudományos monográfia, amely egyben személyét is mint a szlovák kultúra fejlesztésének haladó szellemű, következetes és sokoldalú előharcosát rehabilitálta.³

E monográfia Palkovič négy évtizedes aktív kulturális alkotó-szervező tevékenységében három szakaszt különít el. Az első, főleg tanszékcentrikus szakasz professzori kinevezésétől a *Tydennik* megindulásáig terjed (1803–1812), a másodikat lényegileg a *Tydennik* szerkesztési munkája tölti ki (1812–1818), az 1846-ig tartó

³ VYVJALOVÁ: i. m.

harmadik időszakban Palkovič pedagógusi, szerkesztői és irodalmári tevékenysége eléggé összefonódva jelenik meg.

Az első szakaszban Palkovič a tanszék oktatási rendjét saját nyelvfejlesztési koncepciójának megfelelően alakította ki. Felváltva egyik évben a cseh nyelv grammatikáját, a másik évben a szintaxisát adta elő, emellett külön cseh–szlovák irodalomtörténeti kollégiumot is tartott. A cseh–szlovák nyelv stilisztikájának bevezetéseként próza- és verselemzést is végeztetett. Megismertette tanítványaival a főbb szláv nyelvek, az orosz, a lengyel, a szerb alapelemeit is. Működése kezdetétől a latint használta oktatási nyelvként, és emellett kortársai kifogásai ellenére sokáig kitartott. De ebben az időszakban írt Palkovič több módszertani tanulmányt, nyelv-művelő cikket, törvénytörvény-kommentárt, egy háromfelvonásos népi komédiát és lefordította szlovákra a Bibliát. 1804-ben megkezdte a külön méltatást is megérdemlő *Kalendár*, a legszélesebb rétegekhez szóló, a legváltozatosabb témakörökkel foglalkozó, ismeretterjesztő-népnevelő naptár-évkönyve kiadását is. Emellett már ebben az időszakban hozzákezdett tervezett hetilapja, a *Tydennik* megjelentetésének előkészítéséhez. Először 1804 második felében adott be kérelmet a bécsi Magyar Kancelláriához lapkiadás engedélyezése, illetve a még 1783-ban Tállyai Dánielnek a *Presspurské Noviny* kiadására adott engedély megújítása iránt. Ebben az ügyben felvette a kapcsolatot az akkoriban magas tisztségeket betöltő gróf Széchényi Ferencsel, akit a nemzetiségek kiművelésére irányuló törekvések megértő támogatójának tartottak. Ezt és két további kérelmét a Kancellária ugyan elutasította, de annak negatív véleményezése ellenére – feltehetőleg az uralkodó környezetéhez tartozó befolyásos barátai közbenjárására – az 1811. november 11-i „legfelsőbb elhatározás” megadta az engedélyt Palkovičnak a lap kiadására, azzal a feltétellel, hogy a lapot előzetes cenzúra alá bocsátja és azzal a megkötéssel, hogy politikai híreket nem közöl.

Az engedély kiadásánál szerepe lehetett annak is, hogy Palkovič a kérelemhez mellékelte lapkiadási programjában – amit a megjelent lap első számában is ismertetett – a kormányzat akkori célkitűzéseibe is beilleszthető ismeretterjesztési feladatokat is megfogalmazott. Palkovič programja jelentős részében – amint látni fogjuk – célkitűzései közé sorolja a műveltség jelentőségének és tekintélyének elismertetését, a célszerű munkamódszerek hasznosságának bizonyítását, és ennek érdekében a technikai újítások széles körű bemutatását.

* * *

Ilyen előzmények után a lap első száma 1812 júliusában jelent meg. Palkovič a *Tydenniket* terjedelmes és széles koncepciójú előszóval vezeti be, amely az egész számot kitölti.⁴ Hangsúlyozza benne a műveltség fontosságát és a francia racionalizmus által befolyásolt felvilágosítói öntudattal (amelyet luteránus teológusi szemlélete mindenestre halványabbra színezett) világosan kinyilvánítja, hogy

⁴ *Tydennik*, I. 1812. 1. III–X.

Jan Pizis, 20 Slov. Kr.

T y d e n n í k,
aneb Cysářské královské Národní
Noviny.
N o k u 1813.

Pro.

4.

libý

ročnj běb

W Pátek dne 29. Ledna.

S Nejvyšším Cysářským královským dovolením.

I. Památní Přiběhové.

Preस्पирек. Gebo Gafnost Chf. Král. zdeg-
ižo Dústogného kanowníka a královské Prez-
purtské akademie Prodyrektora, Pana Alffe Joz-
canstého, z ohledu na gebo gal w tomto auřa-
ce, tal y w giných genu swěřených prachy,
sláštinnj horlivoostj a nevnámenau přičinlivoostj
obě nabyté zásluby, opatem S. P. M. z Esár-

4.

„az összes emberi dolgok között a legdrágább és legmegfizethetlenebb a műveltség, az okosság, a legkülönbözőbb ismeretek birtoklása, az elme kiművelése. Ez olyan bizonyos és kétségbevonhatatlan igazság, hogy nincs ember, aki ezt figyelmen kívül tudná hagyni... Mindennap látjuk, hogy közönséges emberek is rendelkeznek azzal az előnnyel, amit a józan ész használata biztosít. A bölcsesség magasabb foka nagyobb és gazdagabb világ feltárását teszi lehetővé, biztosítja, a teljes egész áttekintését és mindenképpen előtérbe kerül az, akinek esze és szíve ki van művelve”.

Kiemeli, hogy a hatalom és a gazdagság múlandó, míg a műveltség mindig megtartja értékét. Palkovič ugyan kifejezetten nem utal rá, de érdemben – és ezt munkásságának cseh méltatói fontosnak is tartják – a cseh és a szlovák népet ebből a szempontból teljes egységben szemléli. Így érthető meg büszkeségének hangsúlyozása népének gazdag kulturális tradíciója és magas műveltsége miatt, amely szerinte népe kiválóságának bizonyítéka. De realista szemléletével természetesen észleli a hazai szlovákság jelentős részének műveltségbeli hiányosságait és lelkesen buzdítja olvasóit ennek felszámolására:

„Minden szlovák számára kötelesség, hogy azt a népet, amelyhez tartozik, írásaival művelje, annál is inkább, mert ebben a tekintetben saját népe elhanyagolt és sokkal kevésbé rendelkezik jó könyvekkel, mint más népek.”

Az előszóban Palkovič megfogalmazza másik eszmei célkitűzését, népe nyelve kiművelésére irányuló törekvését is. Személyes írói ambícióit érintve, megvallja:

„Egy különleges további ok is ösztönzött aktív tevékenységre és tudományos munkára, és ez a mi szlovák nyelvünk felemelése, megőrzése, kiművelése. Annál a népnél, amelynek nyelve nincs kiművelve, amelynek szókincse szegényes, nem lehet a tudományt és a tudást fejleszteni és felvirágoztatni. Nép saját hazai nyelv nélkül nem tekinthető nemzetnek. Nyelvével együtt viszont elveszítheti nemzeti-ségét is.”

Mivel Palkovič a „hazai nyelvet” a bibličtina „elszlovákosításával” kívánta fel-emelni, itt is logikus részéről a gondolatkapcsolás, hogy a történelmi példákon a cseh nyelv kiválóságát, régi irodalma nagyságát szemlélteti (korának cseh irodalmát majd a lap hasábjain propagálja). Végül is a *Tydennik* céljaként a valóságos felvilágosodás szolgálatát, az ősök példájának követését, a hazai nyelv iránti tisztelet és szeretet elmélyítését jelöli ki. Nyilvánvalóan az irodalom terjesztésének eddigi kedvezőtlen tapasztalatai alapján azonban indokoltnak tartja az előfizetők és az olvasók lelkére kötni:

„Fogadjátok a lapot hálás szívvel és igyekezzetek azt minden módon támogatni, hogy hálátlansággal ne találkozzon és ne legyen kénytelen az olvasók hiánya miatt elsovadni, mint ahogyan nehezen tudott már eljutni létrejöttéhez is. Ne feledjétek, hogy más népeknek nagy számban vannak hasonló és mindenféle más lapjaik is, mi pedig alig tudtunk eljutni ideig.”

Palkovič szerkesztői tevékenységének egyik meghatározó vonása, hogy a lap közleményeinek túlnyomó részét minden bizonnyal maga a szerkesztő vetette papírra. Bár kifejezetten Palkovič névvel szignált cikket keveset találunk, nincs utalás arra

sem, hogy Palkovič szerkesztőtársat vagy megbízott rovatvezetőket foglalkoztatott volna. A más lapokból átvett vagy a recenziókat tartalmazó közleményektől eltekintve ritkán találkozunk más szerző vagy tudósító nevével. Viszont a hivatkozásokból is megállapítható, hogy a lapnak számos helyi tudósítója volt az országnak Pozsonytól távoleső szlováklakta helységekben, Bácskában, Bánátban, Békésben, a Szerémségben, sőt Cseh- és Morvaországban is. Levelezői a legkülönbözőbb rétegekből kerültek ki, voltak közöttük lelkészek, tanárok, tanítók, falusi értelmiségiek, gazdálkodók, községi bírók. Palkovič bizonyára líceumi tanítványai közül is többet beszervezett tudósítójának. Közülük a legnevesebb alighanem František Palacky, a csehek későbbi nagy történetírója volt. A közleményekből egyértelműen megállapítható az is, hogy Palkovič a hazai lapokon (*Magyar Kurír*, *Hazai és Külföldi Tudósítások*, *Tudományos Gyűjtemény*, *Pesther Zeitung*, *Pressburger Zeitung*, *Ephemerides Statistico-Politicae*) kívül rendszeresen figyelemmel kísérte a nevesebb közép-európai újságokat és folyóiratokat, többek között a *Pražské Novinyt*, a *Brnenské Novinyt*, a *Wiener Zeitungot*, a *Wiener Allgemeine Literatur Zeitungot*, a *Der Deutsche Beobachtert*, az *Augsburger Allgemeine Zeitungot*, a *Frankfurter Merkur*t, valamint berlini, müncheni, velencei, belgrádi lapokat, alkalmanként a francia *Moniteur*t, a *Journal de Paris*-t és a *Times*t is. Feltehetőleg a francia és angol lapokat is Palkovič személyesen szemlélte. A sajtótörténészek nem tudták kideríteni, hogy Palkovičnak módjában volt-e külföldi lapokra előfizetni, vagy azokat csak szemlélésre kölcsön kapta gazdag és befolyásos barátaitól. Bár a sok helyen működő, különböző foglalkozású, műveltségű, társadalmi helyzetű tudósítók forrásainak ellenőrzése nyilvánvalóan nehezen volt megoldható, a lap ritkán közölt hamisnak bizonyult hírt. Ha ez mégis előfordult, Palkovič az olvasók elnézését kérve, a legközelebbi számban helyesbített.

Szerkesztői tudatossága abban is megnyilvánult, hogy – más lapokhoz, pl. a jogelődjének tekintett *Presspurské Noviny*hez viszonyítva – anyagát áttekinthetőbb rendszerben igyekezett feltárni. A *Tydennik* rovatai állandóak, elnevezésük alig változik, a híreknek az egyes rovatokba való besorolása kellő körültekintéssel történik. A *Tydennik* a Palkovič által megadott program szerint az általános érdekű, kiemelkedő események ismertetésén kívül közleményeket hoz az alábbi tárgykörökből: 1. Gazdasági kérdések, ideértve a természetrajzot, a fizikát, a mechanikát, mindenféle ipari ismeretet, a kereskedelmet, a szántóföldi és rétgazdálkodást, az állattenyésztést, a méhészetet. Ismerteti mindazon új felfedezéseket, amelyek eddig leírásra nem kerültek, a szlovákok tudomására nem jutottak. 2. A gyermekek okos és helyes nevelése, tekintettel testi és szellemi képességeikre, mindazon módszerek bemutatása, amelyek lehetővé teszik a jó erkölcsre, tisztességre, munkakésziségre, engedelmességre, az öregek és a felettesek tiszteletére való nevelésüket. 3. A közintézményekre és a közrendre vonatkozó ismeretek a falvakban és a városokban, az „ügynevezett rendészet”, pl. tűz keletkezése esetén a vagyon megőrzésének rendje. 4. Irodalmi beszámoló új könyvekről, folyóiratokról, cikkekről, tájékoztatás arról, hogy ezek hol és kinnél szerezhetők be és általában arról, mi történik a tudományos

világban, az iskoláknál, az egyházban. 5. Mindenféle publikáció, nyilatkozat, értesítés, hirdetemény, bejelentés, királyi privilégiumok, az országgyűlésen elfogadott törvények, az alsó- és felsőfokú hatóságok rendeletei, általános kegyelmezés stb.

* * *

Bár, mint a fentiekből is kitűnik, Palkovič pedagógiai, irodalmári és lapszerkesztői minőségben egyértelműen a hazai szlovákság kulturális felemelésére, nemzeti tudatának erősítésére, a szlovák nyelv saját értelmezésében vett kiművelésére kötelezte el magát, jelentősnek tűnik az a megállapítás, hogy Palkovič e tevékenységét a vizsgált időszakban a történelmi Magyarország kritikus szemléletű, de lojális polgáraként, a rendi állam közjogi-közigazgatási apparátusa respektálásával, a magyar funkcionáriusok, a magyar irodalmárok és a magyar nyelv iránti tisztelet kimutatásával, tehát legtöbb kortársához hasonlóan elődeinek „hungarus” (Uhor) patriotizmusától még el nem szakadva fejtette ki. Ugyanakkor igyekezett lapjában kifejezésre juttatni a dinasztia iránti hűségét is. Ez kitűnik, többek között abból is, hogy Napóleonnak bukása alkalmából közli Juraj Rohonin hlozaneci lelkész 36 szakaszos versét, amelyet szerzője még 1809-ben, a birodalom számára vészterhes időben írt. Rohonin ekkor felhívta a szlovákokat, ha ugyan kinyilvánítják is a nagy szláv családhoz való tartozásukat, de azért viseltessenek hűséggel a Habsburgok iránt, akik annak idején megvédték az országot a törökök ellen. A vers Napóleont mint Európa elnyomóját aposztrofálja és felhívja a szlovákokat, hogy küzdjenek ellene.⁵

Palkovičnak a magyarsághoz és a magyar nyelvhez való viszonyát jól szemlélteti az a cikk, amely teljes terjedelmében, szó szerinti fordításban közli Romy Károly Györgynek, az iglói születésű, német anyanyelvű, de magyarul is publikáló sokoldalú irodalmárnak, akkoriban a soproni evangélikus líceum tanárának és a kor egyik legtoleránsabb nemzetiségi politikusának a *Wiener Allgemeine Literatur Zeitung* 1813. április 4-i számában a *Tydennik* 1812-es évfolyamáról megjelent értékelő tanulmányát.⁶ Romy mint a magyar irodalom ismerője és a magyarországi nemzetiségi nyelvek fejlődésének elfogulatlan szemlélője cikkében síkra szállt a szlovákok azon jogáért, hogy saját nyelvükön művelődhessenek. Ez szerinte semmiképpen nincs a magyar nyelv fejlődésének kárára. Természetjogi követelménynek tekinti, hogy mindegyik nemzetiség a saját nyelvén fejlessze műveltségét. Így indokoltnak látja a szlovák nemzeti tudatú értelmiség kezdeményezését is, hogy saját nemzetiségük kultúrájának emelését anyanyelvükön és nem a magyar vagy német nyelv használatával szorgalmazza. Éppen ezért veszélyes jelenségnek tartja a magyar nyelv használatának azzal az indokkal való propagálását, hogy a nemzetiségi nyelvek fejlesztése kárt okozna a magyar irodalomnak, amelynek az ország törvényei elsőbbséget biztosítanak. Romy cikkében az elfogultság vádjának elhárítása céljából kifejezetten hangsúlyozza, hogy ő a magyar nyelv kedvelője és csak elvi okokból párt-

⁵ *Tydennik*, III. 1814. 12. 181–186.

⁶ *Tydennik*, II. 1813. 23. 420–424.

fogolja a szlovákok nyelvfejlesztési törekvéseit. A teljes cikk kommentár nélküli közlésével Palkovič feltételezhetően saját szemléletét kívánta kifejezésre juttatni.

Palkovič hungarus beállítottságára utaló adalék lehet az is, hogy még 1804-ben *Známost vlasti* (Honismeret) címmel verses földrajzkönyvet szerkesztett, amelyben a szlovák anyanyelvű kisiskolásokkal ismertette meg a történelmi Magyarország tájait és városait. A magyar irodalmárok közül egész életében szoros barátságot tartott Kis Jánossal (1770–1846), a Kazinczy Ferenc köréhez tartozó nyelvújító költővel és műfordítóval, a későbbi evangélikus szuperintendenssel, akinek életrajzát is megírta. (Palkovič személye viszont Kis János önéletírásában is szóba kerül.) Sümegrendeki nevelősködése során érintkezésbe került Kisfaludy Sándorral, akinek emlékét élete végéig őrizte. Élete során sokat fordított magyarból, többek között a pozsonyi országgyűléseken hozott törvénycikkek szövegét. A *Tydennik* hasábjain rendszeresen megemlékezett a magyar kulturális eseményekről és magyar könyvek megjelenéséről. Nem sokkal a lap megindulása után cikket közöl a pesti Magyar Nemzeti Múzeumról. Ismerteti az országgyűlés 1808: VIII. törvénycikkét „a nemzeti múzeum felállításáról és a magyar nyelv művelését előmozdító más intézkedésekről”, méltatja az intézmény kulturális jelentőségét, utal – a múzeum mellett – a magyar nyelv fejlődését segítő más kezdeményezésekre is.⁷ Megemlékezik Janovich Miklósnak azon nagyvonalú elhatározásáról, hogy értékes könyv-, kézirat- és éremgyűjteményét a Nemzeti Múzeum tulajdonába kívánja adni. Véleménye szerint e szándék megvalósítása erősíteni fogja a magyarok nemzeti szellemét és ezért követésre méltó példa a szlovákok számára is. Ennek kapcsán utal a pénzbeli adományok fontosságára a kulturális emlékek megóvása szempontjából.⁸ A magyar nyelven megjelent irodalom ismertetése során sem mulasztja el a megfelelő tanulságok levonását. Ezt teszi például Pethe Ferenc *Nemzeti Gazda* című gazdasági hetilapjának bemutatásánál, abból az alkalomból, hogy szerkesztője 1817-ben a kiadás helyét Bécsből Pestre telepítette át. A lap közhasznú voltának elismerése és az előfizetési felhívás közlése kapcsán kiemeli, hogy e hetilap kiadása „Magyarország összes lakosának becsületére válik, a magyarok lelkesedése és hazaszeretete más népek számára is követendő példa.”⁹ Talán Palkovič hungarus beállítottsága nyilvánul meg abban is, hogy líceumi tanárként magyar, német és szlovák tanítványai számára latin nyelven tartotta meg előadásait.

* * *

A politikai jellegű hírek közlésének megtiltása az elfogulatlan tájékoztatásra törekvő, toleráns szellemiségű Palkovič számára komoly problémát jelenthetett. De az őt jellemző józan körültekintéssel és újságírói leleményességgel megtalálta a módját annak, hogy kerülő úton, az elhallgatandó belföldi hírek tartalmával kapcsolatba hozható események kommentár nélküli tény-közlésével burkolt tájékoz-

⁷ *Tydennik*, I. 1812. 8. 141–142.

⁸ *Tydennik*, VI. 1817. 5. 79.

⁹ *Tydennik*, V. 1816. 4. 79.

o založení národního muzeum a jiných prostředků prospěchu řeči Uherské.

Artykul VIII.

Potom gaž Geho C. K. Wywýšsenost Pan Palatyn zemský o zvelebení a štěstí království tohoto vzdychů suazně pečujících, způsob neb plán wyzdvižení muzeum národního do stolic rozessal, tím a horliwosti o sedrowání řeči Uherské a wůbec národní literatury (vmění literního) pohnutí mnozý giž k tomu chli nemalé summy darowali. A poněwadž Geho C. K. Wywýšsenost giž y o místo a slusné stawení pečowati ráci, kniže pač Ant. Kražalkowič z Diaraku býwalau wysokého věceni Pěšťanského botanického zahradu k tomuto institutu darowal; pročez S. S. a M. na tom se snasli, aby Geho Gajnosti C. K. o milostiwau ochranu a sedrowání geho, Pana pač Palatyna zemského o to prosyli, aby gestě y před neypru přisliším sněmem o wvedení institutu toho pečowati, k wyzdělání stawení přikročiti dáti, y jiné k tomu prostředky sobě poručené msti ráci. Wšestky také giž darované peníze aby se spolu sebraly, a šreže k tomu ustanowení auřad počet z nákladu Geho C. K. Wywýšsenosti každoročně wydáwán, wýtah pač z něho do Stolic rozšláu byl. Ostatně, na památku, gména těch stolic, kteréž to zřízení nadaly, na budačím sněmu, s poznamenáním darované summy, do artykule se wložj.

Přjdawek k Aru 8.

tatást adjon a figyelmes olvasónak a dolgok hazai állásáról. Ez akkoriban használható módszernek látszott a cenzúra éberségének kijátszására, a hatóságok formális beavatkozásának időleges elhárítására. Napjainkban, amikor már nem tudhatjuk, hogy a közölt híryanag mely részének volt Palkovič a kizárólagos szerzője és mely részek módosultak a cenzor beavatkozása nyomán, az a benyomásunk támadhat, hogy Palkovičnak látszólagos lojalitásával sikerült tilalmazott híreket is „becsempésznie” a *Tydennik*-be. Valószínűleg ez lehetett a helyzet, amikor Palkovič viszonylag részletes tudósítást hozott Napóleonnak Elba szigetéről való visszatéréséről és „100 napos” uralmáról. A tudósítás mint „történelmi tényanyagot” jelenti, hogy a császár „a franciák földjére való álnok, pártütő és istentelen behatolása alkalmából merészkedett” olyan nyilatkozatot tenni, amely élesen támadja a többi uralkodót, akik hatalmukat a feudális rendszer szolgálatába állították és néhány személy vagy család érdekeit előnyben részesítik a nép érdekeivel szemben.¹⁰ Hasonló beállításban számol be Palkovič 1814 végén a Bourbon restauráció utáni Franciaország és Anglia alkotmányos intézményeiről, különösen az angol parlamentarizmus működéséről. Itt is lényegében tényleíró közleményről van szó, de már a pusztán közlés is arra indítja az olvasót, hogy összehasonlítsa a hazai viszonyokat ezen országok belpolitikai összképével és saját megítélése alapján jusson el arra a következtetésre, hogy valami másra van szükség, mint a Metternich által gyakorolt abszolútizmusra.¹¹ A sajtószabadság hiányára is emlékeztette Palkovič az olvasót olyan formában, hogy egyszerűen idézi az új francia alkotmánynak a szabad sajtóra vonatkozó rendelkezéseit.¹² Hasonló módon hívja fel a figyelmet a sajtó elnyomott helyzetére, amikor kommentár nélkül közli a hírt, amely szerint Sándor cár által az ún. „kongresszusi” Lengyelország számára engedélyezett alkotmány 10. és 11. pontja értelmében” a könyvek nyomása ebben a királyságban szabad lesz.”¹³ Ugyancsak ebben az évben az „egyházi és tudományos élet” rovatban kommentár nélkül adja közre a spanyolországi hírt, amely szerint „Ruiz Padron spanyol herceg a corteszen tartott beszédében követelte, hogy az inkvizíciónak örök időre tiltsák meg, hogy halálos vagy életfogytiglani ítéleteket hozhasson.”¹⁴ E tiszta tényközlés a *Tydennik* nagyobb részben evangélikus vallású olvasóit a vallásszabadság terén a protestánsokat érintő hátrányos kötöttségekre emlékeztethette. A katolikus írek egyenjogúsításuk érdekében folytatott harca az angol parlamentben például szolgálhatott az olvasók számára, hogy egy életképes kis nemzet is küzdhet az elnyomás alóli felszabadulásáért.¹⁵

De Palkovič minden ügyeskedése ellenére több esetben a lapban is felfedezhető a cenzor törlésének nyoma. A *Tydennik* IV. 1815. november 17-i számában Palkovič

¹⁰ *Tydennik*, III. 1814. 12. 181–182.

¹¹ *Tydennik*, III. 1814. 13. 218–220.

¹² *Tydennik*, IV. 1815. 14. 215–216.

¹³ *Tydennik*, V. 1816. 2. 30.

¹⁴ *Tydennik*, V. 1816. 1. 11.

¹⁵ *Tydennik*, II. 1813. 29. 528–531.

mentegetőzik, hogy „bizonyos fontos okokból” a lap csak fél íven tudott megjelenni. A cenzúra iratanyagából kitűnik, hogy Palkovič ez alkalommal az orosz cárnak egy lengyel követhoz intézett emlékeztetőjét kívánta közölni, amely szerint a cár a lengyelek irányában gyakorolt megértő politikáját „más szláv eredetű népek” vonatkozásában is érvényesíteni kívánja. Megállapítható továbbá, hogy a cenzúra törölte az adóterhek miatt Franciaországban támadt felkelésről, a spanyol király által a liberális államfogyoknak adott amnesztiáról, Murat, Napóleon tábornoka által szervezett felkelésről és Murat sorsáról szóló beszámolóit.¹⁶

* * *

Ami a *Tydennik* rovatok szerinti tartalmi tagolódását illeti, minden szám élén az „emlékezetes események” (később „emlékezetes közérdekű események”, végül „közérdekű emlékezetes dolgok”) rovata szerepelt. E rovat anyaga rendszerint a pozsonyi hírekkel kezdődött, ezt követték a szlováklakta területekről és az ország egyéb részeiből származó hírek, majd a többi Habsburg ország hírei, végül a nem egy esetben éppen hátsó gondolattal begyűjtött külföldi hírek. A szerkesztő gondosan figyelemmel kísért minden közérdekű hírt, ezen belül a hivatalok működésére, funkcionáriusok kinevezésére és leváltására, új jogszabályok megjelenésére vonatkozó közleményeket. Ebben a rovatban jelentek meg hírek és tudósítások a termés helyzetéről, a természeti csapásokról, a zord időjárásról, a szerencsétlenségekről és a bűnesetekről. Az ilyen jellegű eseményekről a külföldi lapok híreit is közvetíti. Itt szerepelnek közlemények az új találmányokról, rendszerint cím jellegű, tartósan ismétlődő sajátos fejléccel. Az „új találmányok” cím alatt tájékoztat pl. a lap a nyomdai gyorssajtóról a gép részletes leírásával.¹⁷ Újságírói találékonysága az apróbb, gyakran csak helyi jelentőségű hírek kapcsán is érvényesíti népszerűségi beállítottságát olyan értelemben, hogy él a lehetőséggel és a hírekhez nevelő célzatú tanulságot leszűrő kommentárt is ad.

Az emlékezetes eseményekről szóló híradás után rendszerint a gyermekneveléssel foglalkozó rovat következik. Ez arról tanúskodik, hogy Palkovič mint pedagógus különös figyelmet szentelt az új generáció nevelésének, mert ebben látja a nemzet jövőjének zálogát. E rovatban is részletesen és a tanulságok levonásával tárgyalt pedagógiai kérdéseket és nem feledkeznek meg a szülőknek adott tanácsokról sem.

Gyakran jelentkezett a lapban a „fizika” összefoglaló megnevezéssel jelölt rovat, ahol a szerkesztő a természettudományok széles területéről hozott közleményeket. E rovatban sem vonatkoztatott el a mindennapi élettől, hanem ellenkezőleg, eleven érzéket mutatott az aktuális szükségletek iránt.

Kiemelt helyet biztosított lapjában Palkovič a kulturális és irodalmi kérdéseknek. Az ide vonatkozó híreket eleinte az egyházi ügyeket érintő hírszolgálatral együtt az „egyházi és tudományos ügyek” rovatában közölte. Később azonban terjedelmes önálló rovatot szentel az irodalom témakörének, rendszerint a „legújabb

¹⁶ Stefan Beigler cenzor jelentését idézi VYVIJALOVA: i. m. 176.

¹⁷ *Tydennik*, VI. 1817. 5. 139.

cseh irodalom” rovatcímmel, amely mellett külön rovatban szerepelnek a „tudományos kérdések”. Az irodalmi rovat rendszerint népszerűen megírt, de mindig értékes információt nyújt arról, mi történt az irodalomban. Nem szorítkozik kizárólag a korabeli publikációk ismertetésére, hanem tudatosan igyekszik olvasóit a régi irodalom, az irodalmi hangyományok megbecsülésére nevelni. E rovatban közöl pl. cikket a szlovák újságírás kezdeteiről, különösen a *Presspurské Noviny* történetéről.¹⁸ Bőséges információt nyújt a lap a cseh irodalomról és a cseh írókról (Dobrovsky, Kramerius, Puchmájér, Jungmann stb.). Cikket hoz az orosz irodalomról is,¹⁹ beszámol szerb könyvekről és általában a szlovák irodalmi életről. Jellemző, hogy Palkovič a cseh könyveket rendszerint szlovákként (slovensky) említi, viszont megállapítható, hogy a slovensky kifejezést gyakran a slovansky (szláv) értelemben használja. Palkovič a *Tydennik* hasábjain örömmel üdvözölte Šafariknak a *Tatranka Muza* című verseskötetét, azzal a megjegyzéssel, hogy „belőle még jelentős költő és szláv író lesz”.²⁰ Ezután közli Šafariknak a „Giskra győzedelme” és az „Élet és halál” című híres költeményét. Bár Palkovičnak Ján Kollárral, a „szláv kölcsönösség” propagálójával való személyes kapcsolatára nincs adat, cseh kommentárok feltételezik, hogy Palkovič a *Tydennik*ben megjelent „Előadás a szlávokról és azok nyelvéről” című cikkében (amelyet eredetileg jénai tanulmányai idején a szlovák diákok egyesületében adott elő) hatást gyakorolhatott Kollár nézeteinek kialakulására is. Ebben igyekszik felkelteni a lelkesedést a nép nyelve, szláv népcsalád nagysága és ősi hagyományai iránt. Büszkeséggel emlékezik meg a szláv nyelvek elterjedtségéről, a cseh kultúra dicsőséges múltjáról, IV. Károlynak a cseh nyelvvel kapcsolatos intézkedéseiről, azokról a birodalmakról, ahol szlávok uralkodtak. De saját korát érintve, fájjalja a szlovák nyelv hanyatlását. „Az a nemzet – írja –, amelynek nyelve pusztul, annak pusztul a dicsősége, pusztul az emléke, elpusztul az egész társadalom és ezzel az egész nemzetiség.” Idézi Herdert, aki szerint csak az anyanyelv használata teheti lehetővé, hogy megszülessen egy Homeros, egy Pindaros, egy Archilochos és jaj annak a nemzetnek, amelynek tudósai szégyellik az anyanyelvükkel való büszkélkedést.²¹ Mindenesetre ez az a gondolat, amely később a húszas években megjelenik Kollár híres *Slávy dcerájában*.

Az említetteken kívül az egészségügy és higiénia kérdései is olyan területek, amelyeknek Palkovič különös figyelmet szentel. Oktat az ésszerű életmód alapvető szabályaira, a józanságra, a tisztaságra, és mintaszerű módon propagálja az orvosi felfedezéseket. Buzgón ügyködik Palkovič a himlő elleni oltás népszerűsítéséért. A levont tanulságokat kiegészíti az olvasók leveleiből kiemelt részletekkel.²²

¹⁸ *Tydennik*, II. 1813. 1. 14.

¹⁹ *Tydennik*, III. 1814. 2. 21.

²⁰ *Tydennik*, IV. 1815. 3. 40.

²¹ *Tydennik*, VI. 1817. 1. 11.; PiŠUT: i. m. 88–89.

²² *Tydennik*, II. 1813. 27. 496–498.

Programjához híven Palkovič sokat foglalkozik a gazdasági kérdésekkel, különösen a mezőgazdasági termelés fellendítésével. A termelés alacsony színvonalát elsősorban a szlovák parasztok elnyomott jobbágyi helyzetével hozza összefüggésbe, de a maga részéről gyakorlati segítségként az agrotechnika megjavításának lehetőségeit ajánlja a gazdálkodók figyelmébe azzal, hogy ily módon a fennálló korlátozások között is emelni tudják életszínvonalukat. Már az első évfolyamban terjedelmes szócikket közöl (az ismeretlen szerző a szöveg alapján vélhetőleg dunántúli lakos lehetett) a földművelés megjavításáról. A cikk konkrét és részletes tanácsokat ad a szántóföldek megművelésének célszerű módjairól.²³ Hasonló cikkeket közöl a későbbiek folyamán a *Tydennik* a szőlészetről, az erdőgazdaságról, a rétgazdálkodásról. A nagybirtokosokat akarja ösztönözni a fejlett mezőgazdasági technika alkalmazására. 1817-ben hírt ad arról, hogy a wösendorfi császári birtokon már kísérletek folynak aratógépekkel.²⁴ A lap időnként terjedelmes brosúrákat ad ki mellékletként, amelyek a mezőgazdaság egyes szektoraival foglalkoznak, 1817-ben például a gyümölcsfák ültetésével és ápolásával.

De figyelte Palkovič a szlovák értelmiség szociális helyzetét is. Megbotránkozással ír a szlovák tanítóság nyomoráról. Utal egy korábbi röpiratra, amely szerint a tanítók „silányabban élnek, mint pásztorok, akik marhákat legeltetnek”.²⁵

Bár programja témái között nem szerepelt, Palkovič időről időre a lap szóra-koztatva oktató jellegének erősítésére is törekedett. A második évfolyamban próbálkozott afféle „tárcák” közlésével. A „vidám tanítások” címmel jelzett rovatban levelek, beszélgetések, panaszok tartalmához kapcsolódóan gyakorlati életviteli tanácsokat adott, félig komolyan, félig tréfásan rámutatva a „kendőzetlen igazságra”. Az írásra való buzdítás céljából időnként helyet adott a kezdő poétáknak verseik közlésére. De olvasói okulására erkölcsi tanulságokat hordozó szemelvényeket is közölt, fordításban a klasszikus görög és latin szerzők műveiből, költeményeiből.²⁶

* * *

Palkovičot jószándékú népnevelői célkitűzése, újságírói tisztessége, szakszerű tájékoztatásra törekvése, a hatósági előírások legalábbis formális teljesítése sem óvta meg a lapkiadást ellenőrző szervek zaklatásaitól és az ellenérdekelt sajtókörök áskálódásaitól. Ebből a szempontból Palkovič számára eleve veszélyforrást jelentett a többségében német nemzetiségű funkcionáriusok által irányított Pozsony városi magisztrátusának anyagi motivációjú ellenérvése. A város ugyanis mint a német nyelvű *Pressburger Zeitung* kiadója a konkurens irigységével szemlélte Palkovič működését és a színvonalas lap elterjedése kapcsán szlovák anyanyelvű olvasói elpártolásától tartott. A *Tydennik* elleni akciók egyik fő mozgatója kezdettől fogva Weber Simon Péter pozsonyi nyomdász volt, aki még korábban elvi engedélyt szer-

²³ *Tydennik*, IV. 1815. 19. 231.

²⁴ *Tydennik*, VI. 1817. 28. 581.

²⁵ *Tydennik*, V. 1816. 25. 379–380.

²⁶ *Tydennik*, II. 1813. 1. 14–15.

zett egy szlovák nyelvű lap kiadására és nyomdájában készült a német nyelvű lap is. Weber mint a városi magisztrátus tagja és a magyar nemzetiségű Nagy István, aki a magisztrátus megbízásából a *Tydennik* felügyeletét látta el, minden alkalmat megragadtak Palkovič lejárására. A *Tydennik* támadásánál szerepe lehetett annak is, hogy a város őslakos német polgárai politikai-társadalmi pozícióikat féltették a feltörekvő szlovák értelmiségtől. A támadásra formális jogcímként az engedélyirat feltételeinek be nem tartását kifogásolták, Palkovičot politikai tartalmú cikkek közlése miatt több ízben fel is jelentették és az engedély visszavonását kezdeményezték. A betiltás veszélyének elhárítása céljából Palkovič 1815-ben kifejezetten kérelmezte az illetékeseknél, hogy fél íven politikai és katonai híreket is közölhessen. A pozsonyi magisztrátus meghallgatása után azonban a helytartótanács a kérelmet elutasította. Ugyanez volt a sorsa az 1817 végén beadott újabb kérelemnek is. Palkovičot kifejezetten meg is fenyegették, hogy politikai cikkek közlése esetén lapját betiltják.

De Palkovičot kritika érte a magyar nyelvű sajtó részéről is. Az 1817 júliusában Fejér György szerkesztésében megindult *Tudományos Gyűjtemény* cikkírója erélyes szavakkal rótt meg Palkovičot, mert a hetilapját alcímében „Császári Királyi Nemzeti Újság”-nak nevezte. A megrovás indokolásában keveredik az ébredő magyar nemzeti öntudat és az elnevezés logikájának vitatható volta. „Miért császári? És miért nemzeti?” „Hiszen – érvel a cikk írója – Magyarországnak a császárhoz semmi köze, és hogyan lehet a hazában biblikus cseh nyelven szerkesztett újság – nemzeti?”²⁷ Palkovič és a *Tudományos Gyűjtemény* összeütközése egyik első jele a hagyományos magyar és az ébredő szlovák patriotizmus a későbbiek során erősödő súrlódásainak, amit azonban Palkovič a maga részéről nem kívánt élezni. Mivel Trenka budai cenzor is javasolta a helytartótanácsnak a lap alcímének megváltoztatását, 1817. június 6-tól alcímként *Tydennik aneb prešpurské slovenské noviny* (Hetilap vagy pozsonyi szlovák újság) szerepelt. Figyelemreméltó, hogy az idézett támadás a *Tudományos Gyűjtemény* egyik decemberi számában jelent meg, amikor Palkovič már fél éve nem használta az inkriminált szöveget.

A *Tydennik* kiemelkedő zsurnalisztikai színvonala és az olvasóknál való közkedveltsége ellenére ugyanabban a betegségben szenvedett, mint elődei: kevés előfizetője volt és nem tudott a lap fenntartásához szükséges jövedelemre szert tenni. Az előfizetők száma 150–200 között mozgott. A *Tydennik* ára, más korabeli lapokhoz viszonyítva, meglehetősen alacsony volt. Az expedícióban való közvetlen megrendelés esetén Pozsonyban évi 10 aranyért árulták, postai kézbesítéssel az ország területén 12, Csehországban pedig 14 arany volt az előfizetés. Az előfizetések csekély száma arról tanúskodik, hogy a lap iránt érdeklődő szlovák polgárság gazdaságilag igen gyenge volt, a kisvárosi és a falusi értelmiség kulturális szükségleteire nem tu-

²⁷ E. P. N. P.: *Észrevételek a pozsonyi tót újság kisebbitő homlokírása ellen.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. 117–124. Előzőleg hasonló jellegű támadás: (B. V. I. = HORVÁT István): *Néhány hibás vélemény...* = *Tudományos Gyűjtemény* 1817. III.

dott áldozni. Palkovič már 1817 végén bejelentette olvasóinak, hogy legfeljebb a nyomda és a papír költségeit tudja biztosítani. De a bélyegilletéknek 1818-ban bekövetkezett emelése a finanszírozás lehetőségét végleg kizárta. Mivel egyidejűleg meghiúsult Palkovič azon reménye is, hogy lehetővé teszik számára a politikai hírek közlését, 1818 júliusában a lap megjelenését megszüntette.

* * *

Palkovičnak minden nehézség ellenére sikerült a *Tydenniket* kora viszonyaihoz képest sokoldalú és haladó jellegű felvilágosító lappá alakítania, amely régies nyelvhasználatára ellenére olyan egyszerű és világos nyelven íródott, hogy az alsóbb néposztályok olvasói is megérthették. Ebben bizonyára része volt annak is, hogy Palkovič lapját nyelvészeti erudícióval és filológusi precizitással szerkesztette. Népszerűségét az is motiválta, hogy Palkovič a lap tartalmát tudatosan az olvasók igényei szerint állította össze.

A *Tydennik* magas színvonaláról kortársai is tanúságot tettek. A *Wiener Allgemeine Literatur Zeitung* nyíltan megállapítja, hogy a *Tydennikkel* létrejött a régóta várt orgánus „a magyarországi szlovák lakosság népszerű felvilágosítására és a közhasznú tudnivalók terjesztésére”.²⁸ Így fogták fel olvasói, köztük az egyszerű falusiak is, akik leveleikben elismeréssel szóltak a közlemények hasznosságáról. A *Tydennik*nek a szlovák lakosság körében élvezett közkedveltségét ismerte Ján Kollár is, aki egy évtizeddel később is úgy emlékezik vissza, hogy „Palkovič *Tydennikjének* fenntartói és olvasói egész műhelyek, szlovák községek, céhek előljárói, tanítók, szlovákok Gömörben, Kishontban, Kiskőrösön és máshol... A bíró és a jegyző az asztal mellett ülve felolvassa a tanácstagoknak, akik éber figyelemmel kísérik, mert ez a lap tiszta és szigorúan világos cseh nyelven íródott, bár politikai hírt nem közölt és erre engedélye nem lévén, nem is mert.”²⁹ A *Tydennik*nek volt olvasója Cseh- és Morvaországban is. Ez kitűnik J. V. Sedlačeknek Palkovičhoz írott leveléből, aki a lap megszűnésének káros következményeiről tájékoztatja a szerkesztőt.³⁰ Jellemzőnek tekinthetjük azt a mottót, amelyet Palkovič minden évfolyam címlapjára felíratott: „Legyen mint hajnalcsillag a felhők között!” –, ami Palkovič értelmezésében azt jelentette, hogy a lap népe jobb hajnalának előjele, „csillagként mutatja az útirányt és fényével új munkára ösztönöz!”

Palkovičot a *Tydennik* megszűnése nem kedvetlenítette el. A lapjában is megfogalmazott célkitűzések szolgálatában még három évtizeden át tevékenykedett. Népművelő aktivitásának leglátványosabb termékei ebben az időszakban a továbbra is kiadott *Kalendár-évkönyvek* voltak, amelyeket katedrájának ismételt elfoglalása után még 1848-ig szerkesztett. 1832-ben Palkovič új lapot indított, a *Tatrankat*, egy negyedéves irodalmi közlönyt, amely rendszertelen megjelenéssel – három

²⁸ Wiener Allgemeine Literatur Zeitung 1813. 4. 557.

²⁹ *Hlasy o potrebe jednoty spisovného jazyka*. Praha, 1846. 117. Idézi VYVIJALOVA: i. m. 286.

³⁰ 1818. 7. 2. LANMP. Idézi VYVIJALOVA: i. m. 286.

gyűjtőkötetben összesen hét számmal – 1847-ig került kiadásra. 1846-ig folyamatosan oktatott a pozsonyi líceumi tanszékén.

Palkovič a fentiekben bemutatott újságírói, lapszerkesztői, felvilágosító-népnevelői és irodalmári tevékenysége, polihisztor műveltsége, szervezői aktivitása, demokratikus és toleráns szemlélete, gyakorlatiasan szociális beállítottsága folytán nemcsak a hazai szlovákságnak kiemelkedő alakja, hanem a magyar kultúr- és sajtótörténetnek is figyelmet és megbecsülést érdemlő személyisége volt.

KÁLMÁN KINDLOVITS

Ein vergessenes Nationalitätenwochenblatt aus dem zweiten Jahrzehnte des 19. Jahrhunderts

(Tydennik 1812–1818)

Die inländische Pressegeschichte beschäftigte sich noch nicht eingehend mit der Geschichte dieses Wochenblattes, erschienen in tschechischer Sprache, daher gibt der Verfasser in seiner Abhandlung einen zusammenfassenden Überblick darüber. Das Blatt, welches mit der Tätigkeit von Juraj Palkovič eng verbunden war, wurde für die ungarländischen Slowaken redigiert, und erschien wöchentlich zu Pressburg. Der Redakteur trat noch für die tschechischsprachige Basis ein, daher wurde er von der jüngeren slowakischen Generation des Konservatismus angeklagt. Seine Bedeutung bekam nur in den letzteren Jahrzehnten eine richtige Beleuchtung. In seinem Blatt wollte er hauptsächlich im Interesse der Verbreitung der allgemeinen Kultur auftreten, und auch die Entwicklung der Sprache gehörte zu seinen Zielsetzungen. Er entfaltete seine Tätigkeit noch im Rahmen des „Hungarus“-Patriotismus; er war in Verbindung mit zahlreichen ungarischen Schriftstellern seiner Zeit, und benachrichtete ständig über das Erscheinen der ungarischsprachigen Werke. Der Verfasser analysiert ausführlich das inhaltliche Reichum des Blattes, und berichtet von den Spuren der Zensur, gleichwie vom Empfang und vom Wiederhall der Zeitschrift.